

S A Y I 9 • 2 0 0 3

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

nearly synchronic experiences in modern times, and illustrate *Wahhabism* of Saudi Arabia as the main source of fundamentalist interpretations.

Like so many books made up of articles, the articles are of an uneven quality. The majority of the articles are based on an understanding of Islam which recognizes the authority of the basic sources, the Quran and Sunnah, and the value of tradition as an example for dialogue with these basic sources. However, to take the modern practices for granted and then to speculate on the basic sources in order to find a ground for these practices seems to be unethical. In dialogue with the revelatory texts, the resulting norm could be democracy, or something opposing or qualifying democracy. If one takes on “sexuality-sensitive readings” (p. 203) or democracy-sensitive readings of the Quran, then one finds what one looks for. In that context, to make the statement “what is western becomes indeed Islamic” (p. 300) is to neglect the authenticity and idiosyncrasy of Islamic civilization.

Progressive Muslims is a very interesting book that particularly reflects the ideas and feelings of a group of the Muslims living in America after the attacks of 9/11. Their call for Muslims to change and to become members of the universal community makes the book important for the Muslims in other parts of the world.

Abdurrahman Atçıl

Çağdaş İslâm Düşünürleri, ed. Cağfer Karadaş.
Bursa: Arasta Yayınları, 2003. 192 sayfa.

Günümüzde adını sıkça duyduğumuz ve bazıları İslâm dünyası çapında etkili olmuş sekiz ilim adamı ve düşünürü ele alan *Çağdaş İslâm Düşünürleri* bu konuda yazılmış ilk telif derlemidir.

Eserin editörü Karadaş, kitabın başlığında yer alan “çağdaş” kelimesiyle neyin kastedildiğini açıklamak amacıyla çeşitli sözlüklerde bu kelimeye yüklenen anlamları aktardıktan sonra, “çağdaş İslâm düşünürleri” sözü ile, içinde bulunduğumuz çağda yaşamış ya da yaşayan ve hitap ettikleri toplumun sorunlarına nasları hesaba katarak ve/veya bu sorunları yeniden değerlendirecek çözüm önerileri sunma çabasındaki kişilerin kastedildiğini ifade etmektedir.

Eserde, çağdaş İslâm düşünürlerini ele alan makalelerden önce, çağdaş İslâm dünyası hakkında genel mahiyette bilgiler veren iki makale yer almaktadır. Söz konusu makalelerin ilkinde Karadaş, modernleşme sürecine kadar İslâm dünyasında yaşanan siyasî ve fikrî gelişmeleri ana hatlarıyla tasvir etmeye

çalışmaktadır. “İslâm Düşüncesinin Panoraması” başlıklı makalede editör, sömürge hareketlerinin İslâm ülkelerinde uyguladıkları siyasî ve kültürel politikalara karşı Müslümanların başlıca üç tavır ortaya koyduklarını belirtmektedir: a) Batılı değerlerin kabulünü, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmanın tek yolu gören “salt ilerlemeci”ler, b) Kendi değerlerini üstün gören; ancak Batı’nın bilim ve tekniğini almanın kaçınılmaz olduğunu düşünen “gelenekçi ilerlemeci”ler, c) Batı’dan gelen hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını savunan “muhafazakâr”lar. Karadağ ikinci grupta yer alanların Batılı gibi olmaya karşı ciddi fikrî eleştiri ortaya koyan kişiler olduklarını; fakat bu anlayışın da nihai tahlilde dolaylı olarak Batılı değerleri kabul etmek anlamına geldiğini ifade etmektedir. Müellif üçüncü görüşte olanların ise “yeni” bir öneri getirmediklerini ve “dünyevî işlerde” değişime karşı duramadıklarını; ancak dinî konularda “katı gelenekçi tavır”dan da vazgeçmediklerini belirtmektedir. Karadağ, makalesinin sonunda, “küreselleşme” kavramına eğilmekte ve bu kavrama dair ortak zeminin henüz oluşmadığını söyleyerek küreselleşmenin mahiyetiyle alâkalı bazı sorular ortaya atmaktadır. İslâm düşüncesinin tarihi üzerine İslâmî ilimlerle bir şekilde ilgili olan herkes tarafından bilinebilecek birtakım mâlûmatı serdeden müellifin, çağdaş İslâm düşüncesinin yoğunlaştığı alanlar hakkında “ana hatlarıyla da olsa” durmaması, Karadağ’ın makalesinin bu kitabın başlığı ve amacına yeterince hizmet etmediği izlenimini doğurmaktadır.

“Küreselleşme Sürecinde Dinlerin Yeri ve Çağdaş İslâm Dünyasına Bir Bakış” başlıklı makalesinde Bülent Şenay, XXI. yüzyılda İslâm dünyasından köktendinciliğe, tarihselci hermenötikten Avrupa-merkezciliğe uzanan geniş bir kavram sahasını ele almakta, Müslümanların çeşitli ırk ve kültürlerden meydana gelmelerine ve aralarındaki mezhep farklılıklarına rağmen, küreselleşme adına yekvücut bir tehdit olarak algılanmalarını, “İslâm”ın hâlâ İslâm dünyasına bir tür “medeniyet aidiyeti bilinci” veren ortak payda olmaya devam etmesinin neticesi olarak görmektedir. Şenay, küreselleşme tartışması içerisinde özellikle İslâm dünyasının toplu bir yargılanma süreciyle karşı karşıya bırakılmakta ve âdeta çağdaş bir bilinç sürgününe, bir diasporaya zorlanmakta oluşunun dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre bu diasporayı hazırlayan kavram ve söylemlerin başında ise “köktencilik” kavramı ve söylemi gelmektedir. İslâm dünyasında küreselleşmeyle ilgili olmak üzere kimlik, gelir dağılımı ve demokratik katılım alanlarında krizden bahsedilebileceğini belirten Şenay, ardından tarihselci hermenötüğün İslâm düşüncesine etkilerini tartışmaktadır. Kitâb-ı Mukaddes için kullanılmış olan bu kavram ve yaklaşımın, İslâmî kaynaklar için uygulanmadan önce, epistemolojik seviyedeki problemlerinin çözülmesinin gerekli olduğunu belirten müellif, vahiy metninin tarihselci bir yaklaşımla okunduğu takdirde Kur’ân-ı Kerim olmaktan çıkacağı ve “Son Ahid” şeklinde algılanmış olacağı kanaatinde dir. Her biri ayrı birer tartışma geleneği oluşturmuş birçok kavramı ele alan

ve haklarında değerlendirmeler yapan Şenay'ın sistematik anlatımda ve bazı bölümlerdeki konu geçişlerinde sıkıntılar yaşadığı görülmektedir.

Öte yandan çağdaş İslâm düşünürlerinden birer simayı ele alan makalelerin başında, Abdülhamit Binşık'ın, Mevdûdî'yi inceleyen yazısı gelmektedir. Binşık, Mevdûdî'nin kadın, faiz ve benzeri konulardaki görüşlerine temas etmekte, ayrıca Mevdûdî-Cemaât-i İslâmî ilişkisine dair önemli bilgiler sunmaktadır.

İbrahim Hatipoğlu, Fazlurrahman'ı ele aldığı makalesinde, bu düşünürün hadisler konusunda söylediklerinin Batılı şarkiyat geleneğine hizmet ettiğini özellikle ifade etmektedir. Fazlurrahman'ın Kur'an'ın çağdaş yorumuna olan ihtiyacı vurgulamasına rağmen, bizzat kendisinin de *Major Themes of the Qur'an* adlı eseri dışında, bu sahayla ilgili bir çalışmasının bulunmaması da müellif için bir eleştiri konusu olmaktadır.

Kâmil Yaşaroğlu, Muhammed Hamidullah hakkındaki makalesinde, onun tek bir İslâm ilim dalına bağlı kalmak yerine, farklı ilim dallarında çalışmalar yapmayı tercih ettiğini vurgulamaktadır. Yaşaroğlu ayrıca Hamidullah'ın kelâmî konulardaki görüşlerine ilişkin kısa bilgiler de vermektedir.

Eserde Muhammed Arkoun'u, bu şahsın görüşlerini de inceleyen bir doktora tezi hazırlamış olan Fethi Ahmet Polat tanıtmaktadır. Arkoun'un tarihsellik hakkındaki görüşleri ve bunlara yöneltilen itirazlarla birlikte, geleneğe ve kutsal metinlere bakışı ve takip ettiği metoda getirilen eleştiriler, makalenin temel bölümlerini oluşturmaktadır. Bu tanıtımda Polat'ın kimi zaman Arkoun'a yapılan eleştirilerin haksızlığını ortaya koymaya çalışırken (s. 109) kimi zaman da bizzat kendisinin ağır ithamlarda bulunması (s. 111) bir çelişki olarak görülebilir.

İbrahim Kalın, Nakîb el-Attâs'la ilgili makalesinde Attâs'ın seküler dünya görüşüne getirdiği eleştiriyi ve "İslâmîleştirme" projesini incelemektedir.

Adnan Aslan ise, Seyyid Hüseyin Nasr'ı tanıtmaktadır. Aslan, Nasr'ın fizik ve matematik bilimlerinden metafizik ve bilim tarihine yönelik aşamalarını, geleneksel ekolün bir mensubu olarak İslâm'ı anlamada "gelenek" in rolü hakkındaki görüşlerini ve etkilendiği şahısları açıklamaktadır. Kullandığı üslûptan Nasr'ın fikirlerini benimsemiş olduğu izlenimini veren Aslan, onun Fazlurrahman'la arasındaki farklılığa işaret ederek Fazlurrahman'ın Kur'an'ı İslâm geleneğinden kurtarmayı hedeflediğini, oysa Nasr'ın tefsir, hadis ve fıkıhla bütün bir İslâm bilim geleneğini Kur'an'ı anlamanın bir ön şartı olarak kabul ettiğini ifade etmektedir.

Fethi Ahmet Polat, Hasan Hanefî'yi ele aldığı ikinci makalesinde, önce Hanefî'nin görüşleri hakkında çıkan tartışmaları özetlemekte, sonra düşünürün teoloji ve tefsir hakkındaki görüşleri ve tarih içinde sürekli yenilenen, değişen ve tanımlanan bir Tanrı inancını savunuşu hakkında bir tasvir sunmaktadır.

tasvir sunmaktadır. Sonuç kısmında yapılan değerlendirmelerden Polat'ın, Hanefî'nin görüşlerinin büyük bir kısmına katılmadığı görülmektedir.

Derlemede yer alan son düşünür olan Nasr Hâmîd Ebû Zeyd'i tanıtan Mehmed Emin Maşalı ise Ebû Zeyd'in tekfir edilme sürecini aktardıktan sonra, onun tarihsellik anlayışını açıklamaktadır. Ebû Zeyd'in tefsirde dilbilim, semiyotik gibi ilimlerin kullanılması gerektiğine dair iddiaları, Kur'an metnini hakikati ve özü itibarıyla kültürün ürünü olarak görmesi ve klasik dinsel söyleme eleştiriler getirmesi, makalenin ele aldığı başlıca mevzulardır. Maşalı ayrıca Ebû Zeyd'in Batı medeniyetini çağdaş ve modern medeniyet olarak tanımlaması ve benimseyiş tarzı hakkında değerlendirmeler yapmaktadır.

Editör, biyografilerine yer verilen şahısların bütün çağdaş İslâm düşünürlerini kapsamadığına dikkat çekerek bu eksikliğin, kitabın göreceği ilgiye göre, daha sonra tamamlanmasına gayret edileceğini, yerli düşünürlerin de ayrı bir çalışma halinde hazırlanmasının planlandığını ifade etmektedir. Karadaş'ın bu eserde ele alınan düşünürlerle ilgili olarak ortaya koyduğu nasları hesaba katan/yeniden değerlendiren şeklindeki kıstasına rağmen, Nasr Hâmîd Ebû Zeyd ile Muhammed Hamîdullah'ın aynı çerçeve içinde nasıl bir araya getirildiğini sormak gerekmektedir. Eserde ele alınan isimlere bakıldığında Karadaş'ın yukarıda zikrettiği kıstasın yanı sıra başka kıstas/ların da etkili olduğu izlenimi doğmaktadır. Sanki nasları hesaba katmanın ötesinde, günümüzde Türkiye'deki kamuoyunun ve dolayısıyla yayın dünyasının gündeminde olmak ve hakkında Türkiye'de –akademik– çalışma yapılmış olmak da bu kitaba dahil edilen isimler hakkında birer kıstas olarak zımnen kabul edilmiştir. Aslında ele alınan düşünürlerin bu şahıslar hakkında çeşitli düzeylerde akademik çalışmalar yapmış kişiler tarafından değerlendirilmiş olması, bu eserin en önemli yönünü teşkil etmektedir. Eser, günümüz Türk akademik hayatında ve özellikle ilâhiyat camiasında kimlerin İslâm dünyasının öne çıkan ilim adamı ve düşünürleri olarak kabul edildiğini ve bu kişilerin nasıl algılandığını gösteren bir belge olarak okunabilir.

Emine Arslan